

“הפרופסור למדע המדינה מתגעגע לרפת?”¹

סקירה על ספרו של פרופ' יצחק גלינור **הבט אחורה בחיך** 2023, כרמל: ירושלים, 435 עמודים.

ד"ר עופרה מצוב כהן²

בהקדמה לספרו **הבט אחורה בחיך** מספר יצחק גלינור בסגנון הומוריסטי כי הטריגר לכתיבת הספר הייתה תאונת דרכים שבה היה מעורב. בהקדמה נזכרות תחנות מקורות חייו של גלינור כעולה, כתלמיד בית ספר חקלאי, חייל בוגר העתודה, איש אקדמיה מוכשר שלבד מעולם המחקר שבו עסק גם מילא שורה של תפקידים ממלכתיים, כך כנציב שירות המדינה וכמי שמילא תפקידים ציבוריים וחברתיים -פוליטיים, למשל כמי שנמנה על מייסדי “הקרן החדשה” וכמי שקורא להחרים התנחלויות.

בגיל שמונים הוא מבקש לספר את סיפור חייו. בספרות העברית (תחום התמחותי-עמך), יש דוגמאות לכך שהטקסטים שלרוב משוחררים מכבלי מוסכמות אמנותיות ונורמות חברתיות, נכתבו בידי סופרים מבוגרים. אביא כמה דוגמאות: “אותו היס” של עמוס עוז, “כלה” של אורה אחימאיר, “רקמות” של עמיה ליבליך, “מתום עד תום” של חנוך ברטוב, “נער האופניים” של אלי עמיר ונזכיר את כלת פרס ישראל בספרות נורית זרחי עוד ועוד. רוצה לומר, נראה כי **הבט אחורה בחיך** יכול להשתייך לז'אנר כתיבת הביוגרפיה /אוטוביוגרפיה שניכר בו הטון המחויך של הכותב המבקש לפרוש אירועים בחייו בקורטוב של חיך.

בנעוריו ניסה גלינור להתקבל ככתב לעיתון “הארץ שלנו” בעודו תלמיד בפנימייה חקלאית ומאז ציפה להזדמנות לממש את שאיפותיו הבלטריסטיות שלא צלחו אז ובספר זה הוא מבקש לבטאן. גלינור מודה בקורטוב של הומור כי יספר אנקדוטות מחייו אך אינו מבטיח שיידע לבדל בין בדין לממשות. בכך הוא מרחיק מעליו לכאורה את עמדת המספר המהימן ואולם בהכרזתו הכנה הוא משלים את החסר ועשוי ליצור אמון בקרב הקורא ורצון להכיר את סיפור חייו.

גלינור המכונה איזקיניו, בשם ילדותו, הוא יליד ברזיל. אך מקרי הוא הדבר שכן עוד בטרם הוריו ידעו זה על זה, הם נסעו מארץ מוצאם לברזיל, ביקרו קרובים בארץ ישראל ושבו לברזיל. כך אמו עלתה מפולניה לארץ ישראל אך נשלחה לברזיל במצוות משפחתה כדי למצוא חתן, קרוב משפחה עשיר. היא לא נישאה לו אלא לבחור אחר שפגשה שהגיע ארצה לביקור בארץ, והם התחתנו וחזרו לברזיל כזוג נשוי. שם נולד כאמור המספר וגם אחותו (עמ' 10). לאחר כמה שנים כשקמה מדינת ישראל האם מחליטה לעלות למדינת ישראל עם שני ילדיה והאב נשאר בסופו של עניין בברזיל. ההורים התגרשו והאם גידלה את ילדיה בכוחות עצמה. גלינור מציין את פרידת הוריו בענייניות, שלא לומר כמעט ביבושת, ללא התייחסות אמוציונלית שלו לאירוע משפחתי משמעותי הנחשב

¹ יצחק גלינור **הבט אחורה בחיך**, כרמל, ירושלים, 2023, עמ' 77.

² ד"ר עופרה מצוב כהן, חוקרת וסופרת. פרסמה עשרות מאמרים שפיטים בבמות שונות, מאמרים מוזמנים בספרים, מחברת במסלול ילדותה” (גוונים, 2012) ו”מול ההר בחומסר” (כרמל, 2017) וכן חמישה ספרי עיון בחקר הספרות העברית.

לשבר במרחב המשפחתי. דווקא התייחסות זו עשויה ללמד על נקודת המבט של המספר המבטיח בכותרת ספרו להביט אחורה בחייו.

בברזיל למד גל-נור הילד במסגרת נוצרית. הגננת מריה, קתולית " [...] שצלב גדול התנווד בין שדיה" (עמ' 1) נהגה לאמן את הילד היהודי במשחק הכדורגל בעזרת כדור שהיה בארון הציוד שלה בגן. מריה הייתה מעירה לחניך בן השש שאימנה והזכירה את דבר יהדותו לחיוב, מעודדת אותו להשתמש בראש היהודי הטוב שלו. מסיטואציה שבה מהדהדים נרטיבים של גלות, ניכור, מיעוט מול רבים שולה גל-נור את תמציתם של המבעים החיוביים שהיו ונזרעו באישיותו כילד קטן. אדיקותה לתרגילי האימון בחצר הגן וציפיותיה מהילד היהודי שלא יכזיב מתוארים בהומור וצובעים את החיים בברזיל באור חיובי.

גם חוויית ההאזנה לסיפור בהמשכים שהקריאה מורתו בסאו פאולו על תקופת העבדות היא משמעותית בעיני הילד בן השבע. גל נור מודה כי כילד חש שהמורה סיפרה את הסיפור עבורו והשפעתו הייתה רבה עליו עד כי נפנה לכתוב סיפור על עבד בשם טיגו. נראה שחוויית ילדות אלו מרמזות במידה רבה על בחירותיו ועל עשייתו הציבורית ועל תחומי עיסוקו של גל-נור בחייו הבוגרים.

גל-נור משלב בדרך הומוריסטית את תרבות הכדורגל המוטבעת בכל עולל ברזיליאני ואת עמדותיו הפוליטיות השמאלניות. לשיטתו, כשנולד החליטו חבריו של אביו כי הוא יקבל את חולצתו של "שחקן התקפה בכנף שמאל שמספרו 11. כך נקבע גורלי- להיות גם קיצוני וגם שמאלי." (עמ' 12).

תיאור העלייה לארץ ישראל באונייה יצרה אף היא חוויות לא קלות והמספר מכריז בקורטוב הומור כי "העלייה שלנו לא הניבה חומר ראוי לסרטי העפלה." (עמ' 16) העלייה למדינת ישראל כילד, לבני ברק, יוצרת שלל חוויות שפתיות מצחיקות כמו המלה 'גרב' בעברית שהוראתה בשפה הפורטוגזית היא: 'מאה'. הילד העולה אינו מצליח להבין כיצד זה הוכפלו כמויות הגרביים למאה "בשפה אחרת"! כששמע את מוכרי העיתונים של העיתון "מעריב" קוראים בקול "מהריב" חשש מהסלמה ביחסים של מדינת ישראל עם הערבים (13).

השתלבותו של המספר כילד בבית הספר לא היתה קלה. עיקר הקושי היה במבטא השונה ובקושי להגות מילים העבריות. הילדים צחקו לו על הופעתו החיצונית, הוא סירב לדבר בעברית וכשהמורה לחשבון ביקש שייגש ללוח לפתור תרגילים המספר הילד נענע ראשו לשלילה, על אף שהכיר את לוח הכפל בעל פה. כישורי הכדורגל שהקנתה לו הגננת שלו בברזיל הם שהצילו אותו, חיזקו את הרגשתו. היה זה כשנכנס למגרש והשתתף במשחק כדורגל כשהוא מפגין ביצועי משחק מעולים להרגשתו. (עמ' 18) האהבה לתרבות הכדורגל הטבועה בו כילד ברזיל היא מוטיב בספר ומופיעה בתחנות שונות בחייו ובחיי המדינה (למשל, עמ' 79-81).

פרק מכמיר לב מקדיש גל-נור לתיאור קשיי קליטתה של אמו שבברזיל עבדה בארגון ויצ"ו היוקרתי ובארץ המשיכה לעבוד בו אך הפרנסה הייתה מצויה בקושי רב. (עמ' 24-25). בנוסף, הממונה עליה בויצ"ו התעמרה בה ולא העניקה לה את סך הנקודות שהיו מקנות לה תוספת שכר משמעותית לאם חד הורית. לימים קיבלה אמו את התוספת הנדרשת וניצלה את הכסף כדי לנסוע לבקר את קרוביה ואת ילדיה שבגרו ושהו בחוץ לארץ. המספר חותם את הסיפור באירוע המהדהד לשם הספר: לימים השתתף בפנאל שבו השתתף גם בנה של הממונה על אימו והמספר התעמר בו והתנגד לדבריו בחריפות ולא הסכים עם "אף מלה שלו". (עמ' 25)

המספר מחזק את מעמדו כמספר מהימן כאשר הוא מספר על קשריו עם אנשים וקרובי משפחה (דוד גיצ'קו), מכרים אנשי רוח (כמו חיים גורי, מורים שהותירו על המספר רושם (צוות המחנכים והמורים ב'הדסים' כמו שבח וייס, חוה דותן המורה למתמטיקה, בעלה, שלום דותן, המורה הנערץ לתנ"ך, אוטו קראוס המורה החדש לאנגלית ועוד). את כולם המספר זוכר לטובה, כל אחד מהם העשיר את עולמו של המספר, גם המורה מלכה "מחדדת החושים" שהחמיאה לכתיבתו.

כמחווה למורה וכאמצעי רטורי להמשך קורותיו של המספר הוא משתמש בחושים שחידדה המורה כדי לספר על חוויות חושיות בנקודות שונות בחייו, חוויות סובייקטיביות וכאלה שהם נחלת הציבור, בישראל ובעולם, בעת מלחמה וברגע הנשיקה הראשונה. גל-נור אינו מתחמק מחוויות מביכות שעלולות אולי להאיר אותו באור מגוחך, כמו סיפור המפגש המאוחר עם גבי המחוללת שסחררה את מחשבותיו כנער מתבגר ורומנטיקן (עמ' 88-92). המציאות עולה על הדמיון בסיפור זה...

הכתיבה הביוגרפית הייחודית מן הסוג השואל אלמנטים של הומור היא מעניינת וחשובה מבחינה אמנותית. כך בחירתו של המספר לתאר אירועים אישיים הנחשבים בעיניו למכוננים ומורכבים, שאינם תמיד משמחים, אך מסופרים מתוך עמדה בוגרת, לעיתים סלחנית ובקורטוב של הומור. דרך זו אף עשויה לקרב את הקורא לסיפור החיים ולעורר בו אמפטיה.

בנוסף, דרך זו מוסיפה אווירה של נוסטלגיה המתעלמת לרוב מהצוקות ומן המשברים והסבכים הנפתלים שבחיי אדם ובוחרת לרכך את האירוע ו/או לתעד את החיובי והטוב. זאת לומר, יש בספר זה התייחסות לאירועים אמוציונליים ורגישים, וגם עצובים. גל-נור אינו מתעלם מהם. אם יתעלם - כי אז ירחק מעמדת המספר המהימן והקורא יתקשה להחליט מה מבין החוויות אכן התרחשו. לפיכך, המספר בעל ניסיון החיים בוחר להזכיר את החוויות האלו בקורטוב דקיק של הומור כמו את גירושי הוריו: "אחרי זמן מה, אבא שב לברזיל, ומאז הייתה לנו אם חד-הורית. סופם שהתגרשו." (עמ' 10). אירועים המתרחשים בסביבת חייו של אדם בשלבים שונים של חייו אינם תלויים לעיתים בו והיו מעבר לשליטתו. בניגוד לממשות, במרחב הבדיוני יש למספר שליטה מוחלטת מגוונת בדרכי העיצוב וההבעה. לצד תיאור חוויותיו, הצלחותיו והישגיו ואולי הודות להם, גל-נור בוחר בדרך ההומור הנעימה, הסלחנית והמקרבת בין לבבות, כדי לתאר אירועים וחוויות בחייו.

הקורא יוצא נשכר הן מההיכרות עם סיפור חייו של גל-נור ובין השורות הוא מועשר במידע על תקופה, על תמורותיה ועל תרבותה.